

„ИЗГРЕВЪТ“

НА

БЯЛОТО БРАТСТВО

ПЕЕ И СВИРИ,

УЧИ И ЖИВЕЕ

24

Библиотека
„Житен клас“

7. Паметник на една епоха.

В. "Зорница" на 50 години

"Зорница" и нейните основатели Ригс и Лонг.

За нашето Възраждане и Освобождение, според американски
мисийски документи

Зорница, Г. 51, бр. 12–13 (8.IV.1931), с. 2–4.

В. Тодоров-Хиндалов

"Отсега нататък българската журналистика ще знае поне, кой е нейния духовен баща – американският журнал."

Проф. Ив. Д. Шишманов ("Бълг. преглед", Г. IV.)

Петдесетгодишнината на "Зорница" е събитие епохално за нашия периодичен печат, за нашата журналистика, петдесетгодишна просветна и обществена дейност, един полуековен вестникарски живот, това е явление уникум в нашата социално-политическа действителност. Нито едно списание, нито друг някой вестник у нас не може да се похвали с такова завидно дългоденствие. Цели 50 години да се бориш за принципи и правда, това е подвиг, който прави чест не само на "Зорница" и на нейните основатели, а и на народа, който й е оказал толкова неизчерпаема обич и доверие.

Онова, обаче, което прави "Зорница" ценна през очите на безпристрастния историк, на спокойния изследвач на нашето минало, това е нейната историческа роля, и главно на нейните основатели, във Възраждането и Освобождението на България.

"Зорница" е жив паметник на цяла епоха, богато не само с възторг и подвиг, но и със скръб и печал.

Месечна "Зорница"

От запазения в Соф. Нар. Библиотека периодичен печат се вижда, че този вестник най-напред се появява като *месечно списание*, в 1864 г., основано от големите благодетели на България д-р Елиас Ригс и д-р Алберт Лонг. "Зорница" е следователно, рожба на американски професори и мисионери. Като така, преди да говорим за рождения – за нейния дял в нашия духовен и просветен възход, нека видим накратко какви са били нейните родители – техните цели и задачи у нас, нека внимаме в тяхното творчество и схванем техните замисли и подбуждения.

Основателите на "Зорница" д-р Ригс и д-р Лонг внушават днес благоговение и възторг на всички добри и признателни българи, запознати що годе с историята на нашето Възраждане и Освобождение. Благодарение на добре запазените архиви на американския Борд в Бостон и на цариградския Bible House – седалище на американските мисионери за Близкия Изток, ние можем документално да проследим спасителната за едновремешна България дейност на д-р Лонг и главно на д-р Ригс.

Бостонските архиви. "Любословие" и американското списание

Преди всичко дължим признателност на американският общественик д-р Лео Вайнер от Харвардския университет, който със своята студия "Депът на Америка във възраждането на България 1840–1859 г." ни запознава с въпроси, тясно свързани с дейността на д-р Ригс сред нашия народ. В тази именно студия на Вайнера, написана въз основа на документи от Бостонските архиви, ние виждаме бащата на "Зорница" под съвсем друга светлина.

Въпросните документи ни разкриват, че д-р Елиас Ригс е не само духовен баща на "Зорница", а и на целия български печат. С рядко безпристрастие и научна обективност покойният проф. д-р Иван Шишманов, разглеждайки тази студия на американеца д-р Вийнер в "Български преглед" от 1898 г., не можа да не се провикне и не каже: "От сега нататък българската журналистика ще знае поне, кой е нейния духовен баща – американският журнал."¹⁾

С писмо от 5 юни 1844 г. д-р Ел. Ригс пише по този въпрос на секретаря на Бостонския Борд следното писмо: "Пращам Ви един образец от българското месечно списание "Любословие", което се публикува тук. То съдържа много статии (някои от тях религиозни), преведени от нашето гръцко списание. /заб. 1 Гръцкото списание "Апотики офелимон гносеон" (съкровище от полезни знания), издавано от д-р Елиас Ригс и д-р Иона Кинг в Смирна през 1836 г./ То е, фактично, дете на последното." Д-р Вийнер, като подчертава този твърде важен за нашата история пасаж от писмото на Ригс, пише:

"Както виждаме, първото периодическо списание, от което датува началото на българския журнализъм и на българската художествена литература, е дете на едно американско списание."

Това е първата голяма заслуга на Ригса за нашето възраждане.

Българска печатница в Смирна

В основаната от американците българска печатница в Смирна през 1837 г. д-р Ригс издава на разбран български език духовно-просветни книги, които лакомо се погълъщат от пъшкащите под двоен ярем наши братя. За да изпъкне по-нагледно това народополезно дело на Ригса, нека споменем за съчиненията на един почти неизвестен досега български елинист Иван Симеонов от с. Търлис, Македония. Този рядък коментатор на гръцки класици, който може да се сравни с друг наш прочут елинист Никола Савов Пикколо от Търново, написа всичките си съчинения на гръцки език. Той и много други, като него, са писали и продължават да пишат, дори след основаването на Екзархията, на гръцки език, когато американеца д-р Ел. Ригс отпечатва и разпространява български книги още през 1837 г., ускорявайки, по този начин, нашето духовно възраждане и освобождение.

Преводът на Библията

Най-голямата, обаче, заслуга на Ригса, заслуга, която му отрежда почетно място в страниците на нашата история, това е превода на Библията на български, довършен в 1871 г. при съдействието на д-р Лонг, П. Р. Славейков и Христодул Сечанов. Това е наистина епохален труд, славен подвиг с важни последствия за нашия народ.

Известният руски професор Попруженко, говорейки за преводите на Сапунова и на архимандрит Неофита, пише: "И двамата са оказали със своя превод грамадна услуга на своя народ в делото на Възраждането и заедно с това са създали литературни трудове, значението на които е било твърде голямо". Ако Неофитовия частичен превод на Евангелието, извършен, напечатан и разпространен изключително с американски мисионерски средства, както това личи от документите на д-р Лео Вийнер, е окказал, според проф. Попруженко, грамадна услуга в делото на Възраждането, много по-грамадна ще да е била услугата на Ригс и Лонг с превода на целокупната Библия на български език.

С оглед към епохата, в която тази Библия се е появила и при наличността на тогавашните духовни, социални и политически условия на нашето съществуване, като народ, делото на д-р Елиас Ригс и д-р Алберт Лонг достойно съперничи с подвига на Лютера, чийто библейски превод на немски се счита и до днес още за гордостта на германската култура и цивилизация.

* Заб. 1. Гръцкото списание "Апотики офелимон гносеон" (съкровище от полезни знания), издавано от д-р Елиас Ригс и д-р Иона Кинг в Смирна през 1836 г.

Седмична “Зорница” - нейната дейност

Големият успех на месечна “Зорница” дава кураж на нейните основатели д-р Ригс и д-р Лонг да пристъпят към издаването на седмична “Зорница”, чийто пръв брой излиза на 2 януари 1876 г. под редакторството на Теодор Байнгтон, професор от Роберт Колеж и при сътрудничеството на многозаслужилия журналист и писател А. С. Цанов и на Петър Димитров, Роберт-колежански възпитаник, по-после дипломатически представител на България в Цариград.

От редакцията на “Зорница” излиза и първият български енциклопедист Л. Касъров, който ни дава в 3 тома един “Енциклопедически речник”.

Бавно, но здраво, “Зорница” прониква във всеки български кът и внася просвета и евангелски морал. В Дунавския и Одринския вилаети, в Поморавия и главно в Македония “Зорница” навред се чете с наслада от поробения българин.

В редакцията на “Зорница” се развива, покрай вестникарската работа, и усилена книжовна дейност. Проф. Байнгтон приготвява на английски своя капитален труд “Доказателства за Християнството”, преведен на български от Петър Димитров.

Баташките кланета

Настъпва страхотната 1876 година. Безуспешното Априлско въстание излага България на огнени изпитания. Ужасни кланета над деца, жени и старци остават неизвестни не само на европейци, но и на живущи в Цариград християни. “Зорница” получава от Пловдив потресащи новини. Първото писмо е от Татар-Пазарджишкий свещеник поп Тинев. Иван Ев. Гешов изпраща поверително писмо на А. С. Цанов с молба да се предаде на Лонг. Този последният, се съвещава с професора от Роберт Колеж и сътрудник на “Зорница” д-р Ушбърн. Двамата неуморно шетат навсякъде и използват всички свои близки и познати. Те използват и своето приятелство с кореспондента на “Дейли Нюс” Е. Пиерс, за да се осветли английското обществено мнение по ужасните кланета в България. Първото съобщение на Пиерса в “Дейли Нюс” произвежда тягостно впечатление в Англия. Мнозина от англичаните не вярват – считат го за невъзможно. Пиерс получава от Лондон спешна телеграма: “Вашето съобщение нееъзможно. Повторете”. Консерваторите, начело с Биксфилд, гледат да смекчат произведеното от “Дейли Нюс” впечатление. Опозицията, обаче, начело с благородния Гладстон се раздвижва и иска да се произведе анкета у нас. Д-р Лонг е нащрек. Той сега бди, да не би анкетата да се произведе пристрастно или проформа. Към английският анкетър Макгахан, същия настоява да се присъедини и редактора на “Зорница” Петър Димитров, нещо, което съдействува твърде много за пълното разкриване на истината. Рапортът на Макгахана, дописките на Пиерса до “Дейли Нюс”, съдействието на благородния американски консул в Цариград, Скайлер, и главно неугасващата ревност за България на д-р Лонг, Ушбърн и Байнгтон – трите главни стълба на “Зорница”, разкриват пред света страшната баташка трагедия и повдигат българския въпрос пред европейската обществена съвест и при състрадателното славянско сърце на Александра.

Завещанието на д-р Лонг и програмата на “Зорница”

В. “Зорница” допринася твърде много и за отрезяването на нашата журналистика.

С редица статии д-р Ригс и д-р Лонг се стараят да внесат повече любов и нова светлина у нас, да обнадеждат терзаната българска душа, да омекотят от белите под произволна управа и нескончаеми кръвопролития нрави, и по този начин, чрез просвета и народно възпитание да ускорят духовното и политическо освобождение.

Нямаме ни време, ни възможност да дадем пълна характеристика на прокараните от д-р Ригс, д-р Лонг и техните сътрудници, принципи в “Зорница”.

За да се види, обаче, какъв е бил общият ръководен дух в редактирането на този вестник, ще предадем завещанието, прощалните към българската младеж, думи на побелелия вече д-р Лонг, написани на 31 декември 1896 г. в Роберт Колеж:

“Най-добрата награда, пише той, на труда на младите ми години, ще бъде да узная, че някои млади българи, са подбудени от тоя мой труд към чист и народополезен християнски живот”. Това са копнежите и пожеланията на големите християни и българофили д-р Елиас Ригс и д-р Алберт Лонг.

Чист и народополезен християнски живот!

Ето идеала на основателите на днешната ни юбилярка и техните цели и задачи в България, ето следваната през последните 50 години програма на “Зорница”.

8. Вестник “Зорница” и неговите редактори и сътрудници

Хората, които са държали кормилото на “Зорница”

Зорница, Г. 51, бр. 12–13 (8.IV.1931), с. 4.

Д-р Елиас Ригс

Д-р Ел. Ригс е роден през 1810 г. в Ню Провидънс, щат Ню Йорк, САЩ. Починал в Цариград през 1901 г. Със своята солидна богословска подготовка и рядък лингвист, владеещ писмено 12 езика, той заема видното място между учените и просветителите на своето време. В 67-годишната си мисионерска служба в Атина, Смирна и Цариград той е допринесъл твърде много за просвета на народите, с които е бил в съприоснование и особено за нас, българите. И ний се гордеем, че такава важна фигура застава в редовете на първите радетели на “Зорница”.

Той е малко известен на българското общество, понеже не е живял в България и е бил прекалено скромен. Но и на скромните хора историята дава своята дума и поколенията, рано или късно ще научат повече за человека, който тъй много и с любов е работил за България.

Д-р Роберт Томсън

Роден в 1851 г. в Цариград. Завършил Единбургския университет. Работил в Роберт Колеж като библиотекар. Тука българските студенти със своите способности качества привлечли вниманието му. Той ги обикнал и затова избира България за поле на своята дейност. Редактиран “Зорница” от 1885 до 1896 г. По-малко политик, а повече богослов той засилва духовния елемент на вестника. В 1897 г. Томсън се връща в България и поема поста директор на Американския Самоковски пансион. В 1915 г. подава оставката си от Мисията, но продължава да работи като книжовник. Забележителен е крупният му труд по ревизията на българския превод на Библията. Неуморният дългогодишен труд разказва неговото здраве и в 1921 г. той почина на българска земя в Самоков – която той направи свое отечество.

Д-р Т. Л. Байнгтон

Американец, роден в 1831 г. Дошел в България в 1858 г. като мисионер и за дълги години е бил ръководител на едно девическо училище в Стара Загора. Той е първия редактор на седмична “Зорница” и като такъв остава до 1884 г. Разплатено здраве го принуждава да се върне в Америка, где в 1888 г. починал.

Портретът му не можехме да намерим. Мястото му в нашата редакторска страница е, за жалост, празно. Но неговия духовен лик е красivo изобразен в

годишните течения на "Зорница", които се намират в Народната библиотека. Далновидност, умение, смелост, богати познания – всички качества, необходими за един голям журналист и просветител – прольчават от всяка страница.

Достоен син на своето отечество – достоен приятел на нас – българите.

Пастир Ив. М. Цаков

Роден е в гр. Банско през 1865 г. Внук е на многозаслужилия книжовник и народен учител Неофит Рилски. Свършил е Американското научно-богословско училище в Самоков.

Ив. М. Цаков пое редактирането на "Зорница" в много тежки и пълни с отговорности години – през 1917 г. в разгара на общоевропейската война.

През негово време "Зорница" става орган на Българското Евангелско Благотворително Дружество. Една от най-големите му заслуги е преместването на редакцията в София. Тука, в кадъра на най-деятелните сътрудници на главния редактор, се зачислява даровития журналист г. Р. Х. Маркъм. Пламенният дух на последния и вещото му перо, съчетани с толерантността, благостта и възприемчивостта на п-р Ив. М. Цаков, разширят влиянието на "Зорница" сред българския народ.

В София вестника увеличава числото на абонатите. И точно във вихъра на тая строителна работа, смъртта грабна труженика Ив. М. Цаков на 30 март 1925 г. И падналото знаме от ръката на бащата-покойник се поема от неговия син, Н. Ив. Цаков, настоящия редактор на "Зорница".

Андрей Стоев Чанов

Роден на 14 март 1842 г. в с. Равнище, Тетевенско. Свършил Американското научно-богословско училище в Пловдив през 1866 г., където след това остава учител 3 години. Следвал по-после естествени науки в Америка. Учителствувал е в Американското училище в Самоков от 1873 до 1901 г., развивал е богата книжовна дейност. Още от начало на излизането на "Зорница", той е бил неин сътрудник. Той е първият редактор българин на "Зорница", и я редактирали цели 12 години – от 1902 (когато "Зорница" се премества от Цариград в Пловдив) до 1914 г. Той има големи заслуги към вестника ни и към евангелското дело и можем да кажем, че юбилея на "Зорница" е и негов юбилей – 50 годишно сътрудничество.

Д-р Д. Х. Хаус

Роден в Пейнсвил, Америка. В 1872 г. идва в България. През 1876 г. замества д-р Байнгтон в редактирането на "Зорница". Ръководил вестника само няколко месеца, но оставил дълбоки следи зад себе си. Проявил се не само като журналист, но и като защитник на българската кауза. Обръща внимание на германския посланик в Цариград, Reuss, върху тежката участ на българските политически затворници, гниещи из цариградските затвори. Когато пък станало ясно, че в Сан-Стефанския договор не се споменавало нищо за нашите заточеници, д-р Хаус пак работи посредством Reuss и в резултат явява се една допълнителна клауза, която предвижда тяхното освобождение. Днес д-р Хаус е директор на Земеделското училище в Солун.

Д-р Алберт Л. Лонг

Роден в 1832 г. в гр. Вашингтон, щат Пенсилвания, Америка. В 1857 г. пристигнал в България заедно с д-р Пристман – те са първите американски мисионери у нас. Изучава невероятно бързо българският език, нрави и обичаи, вниква се от нуждите на нашия народ и насочва дейността за неговото издигане, просвещение и напредък.

В 1863 г. се премества в Цариград и следващата година започва издаването на месечна "Зорница", на която става главен редактор.

От 1872 г. д-р Лонг заема професорско място по естествените науки в Роберт Колеж в Цариград, където проявява особени симпатии към българите – ученици в колежа. Близо 30 години е изпълнявал тая просветна роля.

Починал в 1901 г. в своята родина – Америка.

Той оставил в паметта на нашия народ своето име на голям българолюбец.

Владимир Даскалов

Родом е от Кавадарци, Тиквешко, Македония. Завършил в 1895 г. Американското мъжко училище в Самоков. Бил е за 1–2 години евангелски проповедник. Следвал е в Берлинския университет известно време, но поради болест прекъсва учението си.

По-късно Вл. Даскалов става секретар на Солунската мисионерска станция. Скоро след това заминава за София, където завършва няколко семестри в Държавния университет. За ред години учителствува в Американската мъжка гимназия в Самоков. Поема редактирането на "Зорница" в 1914 г. и продължава да стои начело на вестника до 1917 г.

Завежда с голямо умение политическия отдел на "Зорница" и се проявява като способен редактор.

В началото на 1917 г. заминава в родното си място. Днес той е в Струмица, евангелски проповедник.

Сградата на вестник "Зорница". Bible House или Американ хан. Снимка

Снимката в средата

Това голямо здание в Цариград, наречено Bible House, познато още и под името "Американ хан", е приютявало много самоотвержени американци и българи – работещи чрез Библията, чрез "Зорница" и друга книжнина за издигането на българския народ. Съградено е в 1872 г. От 1876 до 1897 г. седмична "Зорница" се е редактирала, печатала и разпращала оттук.